

געפילטע פיש בשבת

Category: בהעלותך, במדבר

מאחורי המצאת ה'געפילטע פיש' קיימת סיבה שטעונוה הסבר: מדוע יהודים מקפידים כל-כך לאכול דגים בשבת?

הפתרון היהודי למחסור בדגים

בשבת האחרונה ניגש אלי אחרי התפילה ילד בן שבע יחד עם אמו, והוא שאל אם יש מצוה לאכול געפילטע פיש בשבת? אני מוכרח לציין שזה היה בשבילי משב רוח מרענן. בזמן שכל המבוגרים רוצים לדעת מה אני חושב על המלחמה בישראל או מדברים על האנטישמיות הגואה בארצות הברית, זוהי שאלה מאוד משמחת.

ענתי לו שיש מצוה לאכול דגים, אבל אין חובה לאכול דוקא 'געפילטע'. אני לא רוצה שיהודי יאבד את הקשר שלו ליהדות בגלל שהוא לא מחבב את הריח של הגפילטע?

המסורת של 'גפילטע' התפתחה בקרב יהודי מזרח אירופה. באותם שנים העניות במזרח אירופה הייתה איזומה והיו צריכים לחלק דג אחד למשפחה שלימה. בעקבות הכמות המצומצמת הומצא הרעיון לעשות קציצות מדגים כמו שיש קציצות מבשר: דג טחון יחד עם לחם, בצל וביצים וכך יהיה מספיק דג לכולם.

אכילת דגים בשבת זו מצוה. בשולחן-ערוך נכתב: "וטוב לזיזר לאכול דגים בכל סעודה אלא-אם-כן הדגים מזיקים לו לפי טבעו או ששונאם שאין לו מהם עונג אלא צער והשבת לעונג ניתן" (שוע"ר הלכות שבת רמב, ז).

מדוע חשוב לאכול דגים בשבת?

בזמן התלמוד, הדגים היו מאכל חשוב אותו אכלו העשירים ומחירו היה יקר יותר מבשר. היות שיש מצוה לענג את השבת המיוסדת על הפסוק "וקראת לשבת עונג" (ישעיהו נח, יג), לכן מצוה לכבד את השבת באכילת דגים. ניתן להניח שבזמנים ההם זאת הייתה המנה העיקרית של סעודת שבת.

מצות אכילת דגים הייתה כל-כך חביבה על היהודים עד שהם דאגו להתיישב בערים שהיו קרובות לנהרות כדי שיהיו להם תמיד דגים בהישג יד.

בהיסטוריה היהודית, יהודים תמיד השתדלו שיהיו להם דגים לשבת. ישנם סיפורים בתלמוד על ניסים שקרו לאותם אנשים שהתאמצו במיוחד לקיים את המצווה. מוכרי הדגים הלא יהודים

ידעו מכך ולכן נהגו להעלות את המחיר.

אבל עדיין צריך להבין מהו הטעם לאכילת דגים בשבת. מדוע באמת אנו משתדלים כל-כך לאכול דגים בשבת?

ברכה משולשת

ביום חמישי של ששת ימי בראשית הקב"ה ברא את הדגים. הדגים היו היצור החי הראשון שנברא בעולם והוא בירך אותם: "פרו ורבו ומלאו את המים" (בראשית א, כב). ביום שישי הקב"ה ברא את האדם ובירך אותו "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (א, כח). על יום השבת נאמר "ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו" (ב, ג).

כשאנו אוכלים דגים בשבת אנו מאחדים את שלושתם, האדם הדג והשבת ומקבלים ברכה משולשת בבחינת "והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת ב, יב).

ד"ג שבע

הגימטרייה של המילה ד"ג זה שבע, ולכן נוהגים לאכול אותו ביום השביעי של השבוע שזה יום שבת-קודש.

ישראל משולים לדגים

יעקב אבינו המשיל את עם ישראל לדגים: "וידגו לרוב בקרב הארץ" (ויחי מח, טז). אחד הטעמים שבני-ישראל משולים לדגים הוא, שכמו שהדגים לא יכולים לחיות מחוץ למים כך יהודי לא יכול לחיות ללא התורה.

אצל דג רואים תופעה מעניינת. למרות שהדג שוהה תמיד במים, כשירד גשם הוא מוציא את ראשו מהמים ופותח את הפה בתקווה שתיכנס איזה טיפת גשם לפה. גם אצל יהודי שלומד תורה מתרחשת התופעה הזאת. הוא תמיד מחפש ללמוד משהו חדש. ובשבת זהו הזמן ללמוד תורה כי התורה ניתנה לישראל ביום השבת.

נשמות הצדיקים ? בדגים

כאן אנו מגיעים להסבר על פי תורת קבלה. כידוע, היהדות מאמינה בגלגולי נשמות. בקבלה מובא שנשמות של צדיקים שצריכים לרדת לעולם מתגלגלות בדגים. מדוע דווקא דגים?

בדגים יש משהו מיוחד מאוד. כדי לאכול דג לא צריך לשחוט אותו ואין צורך לבדוק את

האיברים הפנימיים, או למלוח ולהוציא את הדם. את הדג אפשר לאכול כמו שהוא, ולכן אין סיכוי ששוחט יטריף את הדג, או שיימצא איזה אבר פנימי שיכול להטריף את הדג כמו שזה מצוי בעופות וחיות.

בשבת יהודי מקבל "נשמה יתירה" שהיא נותנת לו את הכוח לתקן את הנשמות שמגולגלות בדגים אותם אוכלים "לשם מצוות שבת".

רק יהודי מבין ב'שבת'

בפרשת השבוע בהעלותך מתחולל 'מהפך'. בחצי הראשון של הפרשה הכול הולך כתיקונו: משה רבינו מכין את העם להיכנס לארץ-ישראל. הוא מזמין את חותנו יתרו להצטרף למסע של עם ישראל בדרכו לארץ, "ויאמר משה לחובב.. חותן משה נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי ה' דיבר טוב על ישראל" (בהעלותך י, כט). משה נשמע אופטימי ביותר.

בפרק י"א מתרחש 'מהפך': "ויהי העם כמתאוננים", ומאז התחילו טענות ותלונות לרוב. התורה ממשיכה ומספרת: "ויאמרו מי יאכלנו בשר?". והם ממשיכים: "זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם ועתה נפשנו קצה בלחם הקלוקל".

עם ישראל רוצה בשר, סטייקים לכבוד fourth of July. נמאס להם מהמין, מן בבוקר, מן בערב, ואז הם נזכרים בנוסטלגיה בדגה שהם היו אוכלים בארץ מצרים בחינם. אפשר להבין שאם הם קבלו את זה בחינם זה לא היה שווה יותר מדֵיִ אַבל ממרחק הזמן הכל נראה יותר טוב וזה מספיק כדי להתלונן.

בסופו של דבר הם אכן קיבלו בשר. הקב"ה אמר להם "התקדשוֹ וְאִכַּלְתֶּם בֶּשֶׂר" עד חודש ימים עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרה". הם קיבלו את השליו, אבל זה נגמר מאוד לא טוב. אבל גם לאחר כל התלונות דגים במדבר לא היו להם.

לכן בשבת בה מוטלת עלינו המצווה לענגו אנו אוכלים דגים כדי להודות לה' על-כך שהיום הוא נותן לנו דברים שאפילו במדבר, כשאכלו לחם מן השמים הם לא היו. ומה שבמדבר היה סיבה לתלונות היום הוא סיבה להודות לה' על-כך.

אבל יש כאן משהו עמוק יותר. התלמוד אומר: "כל שיש ביבשה יש בים" (חולין קכז, א), אלא שההבדל הוא, שביבשה הכול גלוי ורואים כל מציאות בפני עצמה, כל אחד מרגיש שהוא חי וקיים בזכות עצמו, ומה-שאינ-כן בים, מי הים מכסים על הכול ולא רואים את הברואים שבים.

בשפת הקבלה, היבשה נקראת "עלמא דאתגליא", העולם הגלוי, והים נקרא "עלמא דאיתכסיא" העולם המכוסה, וכל דג יודע שהוא תלוי במים.

במשך השבוע אדם יוצא לעבודה לעשות עסקים. הוא מסתובב כאילו הוא החכם והמומחה הכי גדול, הוא 'המבין' שהצליח ופעל גדולות ונצורות.

אז מגיעה השבת. כשהוא מחליף את בגדי החול, סוגר את הטלפון ונכנס לאווירה של שבת, הוא מתנתק מהוויות העולם. הוא מרגיש שהוא נכנס למים, לעולם שהוא פנימי יותר, מתחת למים אין רעשים שם אף אחד לא יכול להפריע לך, עולם שאותם שאינם יהודים לא מבינים מה כל-כך מיוחד בשבת.

הם לא מצליחים להבין איך יהודים יכולים לאכול גפילטע פיש בשבת ועוד ליהנות מזה? מה שהם מפספסים זה שהיהודים לא נהנים מהגפילטע, אלא מהנשמה יתירה שהדגים והבשר מסמלים. בשבת יהודי מרגיש כמו דג במים.